

Korunk legfontosabb kiberjelenségének beható vizsgálata:

webkettő

Beszélgetés Michael Weschsel

Fordította: Totth Benedek

Antropológusként a kutatásai részben a technológia társadalmi és kulturális vonatkozásaival foglalkoznak, konkrétan a digitális technológia emberi interakcióra gyakorolt hatásával. Hogyan fordult az érdeklődése pont e felé a terület felé?

Lassan tíz éve foglalkozom a digitális média nyújtotta lehetőségek kutatásával és alkalmazásával, annak érdekében, hogy a tudósok könnyebben közvetíthessék kutatási eredményeiket a kollégák, a diákok és a nyilvánosság felé. Különösen az foglalkoztatott, hogyan készíthetnék változatos és érdekfeszítő beszámolót Pápua új-guineai kutatásaimról többféle médium együttes felhasználásával. Pápua új-guineai tartózkodásom alatt döbbsentem rá, hogy a média nem csupán kommunikációra használt eszközök sokasága; ahogyan Marshall McLuhan médiaguru megállapította: „Kialakítjuk az eszközeinket, aztán az eszközeink alakítanak bennünket.” Nem vagyok a médiadeterminizmus híve, de Pápua új-guineai tapasztalataim rádöbbsentettek, hogy a média, amit létrehozunk, komoly hatással van ránk, amely hatás nehezen kimutatható, ha nem követjük nyomon különös gonddal. 1999-től kezdve, négy év alatt, tizennyolc hónapot töltöttem el egy a külvilágtól viszonylag elszigetelt Pápua új-guineai faluban. A faluban nincsen internet-hozzáférés, televízió, telefon és villanyáram.

A faluban a biblia volt az egyetlen könyv, amelyhez hozzá lehetett jutni a helyi misszió jóvoltából, de a lakosságnak kevesebb mint tíz százaléka tudott olvasni. Az emberek között a kommunikáció gyakorlatilag kizárólag személyes formában zajlott, szemtől szembe. Hajlamosak vagyunk magától értetődőnek tekinteni a különböző tömegkommunikációs eszközök mindennapi életünkben betöltött szerepét, de csak akkor ismerjük fel valódi jelentőségüket, amikor szembesülünk vele, hogy milyen az élet ezen médiumok nélkül.

Napjainkban az Egyesült Államokban élve kifejezetten nehéz elképzelni az életet a média hatása nélkül. Az előbbieken egy olyan helyet írt le, ahol nagyon kevés technológia van jelen, ha egyáltalán beszélhetünk a technológia jelenlétéről – annak ellenére, hogy a 21. században járunk. Elárulná, hogy a média milyen hatásokkal bír az ott élő emberek életére, és ezek a hatások hogyan befolyásolták a kultúrájukat?

Hogy csak egyetlen példát említsek: nem volt törvénykönyvük, amely alapján a vitás ügyeket rendezni tudták volna. Ehelyett a vitában érintett valamennyi ember összegyűlt, hogy személyesen beszélje meg az ügyet. Legtöbbször nem azt próbálták megállapítani, hogy kinek van vagy kinek nincs igaza, ki a hibás és ki a vétlen, hanem megpróbálták helyreállítani a vita

gyökerét képző megromlott kapcsolatot. Egy ilyen kis közösségben nem az egyén, hanem a kapcsolatok a fontosak, szóval ezek az emberek valójában ez emberi kapcsolatok szakértői.

Néhány éve voltam ott, amikor egy fiatal ember, aki évekkorábban elhagyta a falut, hogy valamelyik tengerparti városban tanuljon, kormányhivatalnokként tért vissza. Bár egyetlen emberről beszélünk, mégis az állam teljes rendszerét hozta magával, márpedig az államszervezet elsősorban a nyomtatott szavakon alapul. Ez pedig nem állt igazán összhangban a helyi kultúrával. Ettől kezdve számos vitás ügyet bíróságon rendeztek, a törvénykönyv alapján. Ahelyett, hogy a megromlott kapcsolatot próbálták volna helyreállítani, bűnösöket kerestek, akikre a törvény által meghatározott büntetést ki lehetett szabni.

Az írott törvények a települések térbeli elrendezésére is kihatottak. Az emberek kis, félnomád telepeken laktak, ezek azonban az állam számára gyakorlatilag láthatatlanok voltak, mert nem lehetett feltérképezni és egy könyv statikus lapjaira rávezetni őket. A térkép és a népszámlálás az állam szeme. Hogy az embereket az állam számára láthatóvá tegyék, a kormányhivatalnok megkövetelte, hogy az emberek költözzenek nagyobb, minimum kétszáz lelket számláló, állandó falvakba. Ez azonban nem szolgálta a helyiek érdekét. Kizárólag a népszámlálási biztosok és az állami térképészek érdekét szolgálta.

És ez csupán a kezdetét jelentette néhány igazán drámai változásnak, amelynek a terepmunka során voltam szemtanúja; ezen változások többsége részben a nyomtatott médium sajátosságaiból fakadt. A szemtől szembeni, személyes kommunikációt használó helyieknek nem volt szükségük írott törvényekre, hogy vitás ügyeiket rendezzék, térképre és népszámlálásra sem volt szükségük, hogy tisztában legyenek saját kilétükkel, de amint életüket leképezték ezekben a dokumentumokba, drasztikus változások jelentkeztek. Edmund Carpenter antropológus a médiát „fantomnak” nevezi, mert mélyreható változásokat képes előidézni, anélkül hogy használói ebből bármit észrevennének. Az emberek hajlamosak a tartalomra koncentrálni, anélkül hogy a média tágabb értelemben vett hatását felfognák. Miután 2003-ban hazatértem, elkezdtem a webről és a benne rejtőzködő „fantomok”-ról gondolkodni, amelyek észrevétlenül átalakítják társadalmunkat.

A legutóbbi munkájában az internetet elemzi, valamint különböző webkettes alkalmazásokat mint kommunikációs médiumokat vizsgál, különös tekintettel a YouTube-ra és a blogokra.

A „webkettő” nagyon divatos kifejezés mostanában és rengeteg kontextusban használják. Ön hogyan definiálja a webkettőt?

A webkettő olyan, mint a „posztmodern” fogalma. Ezt úgy értem, hogy nem tudjuk pontosan meghatározni, mit is értünk rajta, csak abban vagyunk biztosak, hogy valami más, mint ami előtte volt. Tehát ahhoz, hogy a webkettő kifejezést megértsük, tisztában kell lennünk azokkal a dolgokkal, amelyek megelőzték. Néhány kreatív elme, a világháló úttörői, már a kezdetektől teljesen új és innovatív módon használták a világhálót, de az átlagfelhasználók többsége a korábban is létező technológiákra, elsősorban a nyomtatott sajtó és a televízió funkciójának betöltésére használta a netet. Tim Berners-Lee, a web megalkotója 1997-ben sajnálkozva állapította meg, hogy a világháló alig több egy „felmagasztalt tévécsatornánál”. Mindannyian azt próbálgattuk, mit kezdenénk ezzel az új technológiával, de közben folyamatosan a már meglévő technológiáknál alkalmazott mintákhoz nyúltunk vissza.

Sokan ugyanolyan dolgokat alkottunk, amiket papíron is létre lehet hozni, aztán feltettük a világhálóra, és elneveztük web-„oldal”-nak. A „dokumentumainkat” „mappákban” tároljuk, amelyek ikonjai még úgy is néznek ki, mint a valóságos mappák a virtuális „asztalainkon”. Marshall McLuhan és Edmund Carpenter visszapillantótükör-effektusnak nevezi ezt a jelenséget: az információs szupersztrádán száguldva a visszapillantó tükröt figyeljük, és minden új jelenséget beillesztünk abba a modellbe, amin már túlhaladtunk. A webkettő bizonyos értelemben minden olyan fejlesztést magába foglal, amely elsőként a világhálón bukkant fel, és nem a visszapillantó tükröbe nézve hozták létre: a világháló, amikor a saját egyedi módjain működik, és nem pusztán korábbi technológiák modelljeit követi. A kezdetektől tisztában voltunk vele, hogy a világháló kiválóan alkalmas az információ összekapcsolására. Azt, hogy az embereket milyen új módokon képes összekapcsolni, nem térképeztük fel.

Tehát, ha jól értem, azt állítja, hogy a webkettőt és a világhálóra, valamint a virtuális közösségre gyakorolt hatását úgy érthetjük meg a legjobban, ha megvizsgáljuk a leggyakrabban használt technológiákat és alkalmazásokat, amelyekkel ezzel a fogalommal összekapcsolnak?

Igen. A legnyilvánvalóbb példa talán a blog. Az avatatlan szemlélőnek a blog úgy tűnhet, mint egy személyes napló, amely az egész világ számára megtekinthető, vagy valami amatőr tudósítás. De ez csak

a visszapillantó tükörből kapott kép. A blogok a weben születtek, és egyes technológiai jellemzőik megkülönböztetik őket mindentől, amit papíron létre lehet hozni. A blog legfontosabb jellemzője talán az, hogy amikor bejegyzést írok, megtehetem, hogy valaki más blogbejegyzésére linkeljek egy másik blogon, illetve lehetőségem van, hogy a saját blogbejegyzésem automatikusan megjelenjen a másik blog „kommentjei” között, értesítve az illetőt, hogy kommenteltem a bejegyzését. Mindez csak addig tűnik jelentéktelennek, amíg fel nem ismerjük a ténytet, hogy ma több mint 55 millió blog létezik, a blogok közül rengeteg kapcsolódik össze ily módon, és sokrétű, globális társalgás alakul ki köztük. A Del.icio.us-hoz és a Diigo-hoz hasonló social bookmarking oldalak lehetővé teszik a felhasználó számára, hogy maga rendezze ezt a hatalmas mennyiségű információt, amely a globális társalgás során felhalmozódik. A felhasználók „megcímkézhetik” a blogbejegyzéseket, weblapokat, fotókat és videókat. Ezen címkék összessége alulról felfelé építkezve rendszerezi a világhálós tartalmakat, ráadásul a felhasználók által meghatározott, egyéni módon.

A webkettő egyik legfontosabb jellemzője, hogy minden eddiginél több felhasználó adhat hozzá tartalmat a webhez, illetve rendszerezheti és vitathatja meg ezeket a tartalmakat. Egyesek „írható” webnek nevezik a webkettőt, és erre a legjobb példa talán a Wikipedia, az az online tudástár, amelyet az olvasók szerkesztenek és töltenek fel tartalommal.

Ezek a technológiák egyre jobban integrálódnak, és olyan, magas fokon integrált webtájat hoznak létre, amely egyre nagyobb mértékben a felhasználók által generált tartalmakból épül fel, és a felhasználók igényeire reagálva formálódik. Vannak, akik a világhálót a mai formájában egy globális tudathoz hasonlítják, amely annál többet tanul tőlünk, minél többet használjuk. Egyrészt bennünket használ fel, hogy tanuljon és fejlődjön, másrészt viszont *mi magunk* vagyunk a világháló.

Milyen emberi tényezők állnak e mögött a digitális jelenség mögött? Vagyis miért jutnak el a közösségi hálózatokhoz hasonló internetalkalmazások a szélesebb társadalmi rétegekhez? Milyen pszichológiai vagy társadalmi szükségletet elégít ki ez a technológia, és mi a motorja ennek a digitális forradalomnak?

Egyrésztől mindenki arra törekszik, hogy kapcsolatba kerüljön másokkal, a közösség része legyen, de ezzel a törekvéssel együtt jár az elutasítástól való félelem is. Minden egyes alkalommal, amikor társas interakcióba lépünk, egyensúlyban kell tartanunk

ezeket az ellentétes érzelmeket. Minden kommunikációs médium más és más lehetőséget kínál, hogy ezt megvalósítsuk, hogy kialakítsuk a megjelenésünket, a kontextust, amelyben megjelenünk, ezáltal is növelve a lehetőségét a fontos és áhított kapcsolatok kialakításának, miközben ezzel egyidejűleg csökkentjük az elutasítás kockázatát. A digitális média szinte végtelen lehetőséget kínál újfajta közösségi terek létrehozásához, és az embert továbbhajtja egy olyan közösségi tér utáni vágy, amelyben a kapcsolódások lehetősége eléri maximumát, miközben a visszautasítás esélye minimálisra csökken.

Mindezt talán Erving Goffman szociológus közel ötven évvel ezelőtt kidolgozott tézise világítja meg a legjobban. Goffman arra mutatott rá, hogy az emberek szívesebben *teszik szemlére* magukat, mintsem hogy valós információt szolgáltatassanak magukról. Tehát az emberek közszemlére teszik magukat, vagy azt a „személyt”, akinek láttatni szeretnék önmagukat.

A közösségi hálózatok, mint a Facebook vagy a MySpace egyik nagy vonzereje, hogy az emberek úgy érzik, nagyobb befolyással bírnak saját megjelenésükre. Mellékesen jegyezném meg, hogy véleményem szerint nem véletlen, hogy a webkettő legsikeresebb alkalmazásait olyan huszonévesek fejlesztették ki, akiknek a kezét nem kötötték meg a régi médiamodellek – a Facebook és a YouTube talán a két legkézenfekvőbb példa.

Ezek az oldalak lehetővé teszik számunkra, hogy gondosan kialakítsuk megjelenésünket az adott közösségi térben, viszont mentesek a közvetlen személyközi interakció kényszerű spontaneitásától. A közösségi hálózatok a fiatalabbak körében népszerűbbek. Nemcsak azért, mert naprakészebbek a technológiát illetően, hanem azért is, mert nagyobb szükségét érzik, hogy megmutassák az identitásukat. A diákok, többek között, azon keresztül építik fel saját személyiségüket, hogy mit csinálnak, milyen filmeket néznek, milyen zenét hallgatnak, és kik a barátaik. Mindez fent van a Facebookon, tökéletesen összekapcsolódva, így aztán a diákok nemcsak meghatározhatják önmagukat azáltal, hogy megcímkézik ezeket a dolgokat, hanem azt is azonnal látják, kik azok, akik hasonlítanak rájuk az alapján, ahogyan meghatározzák önmagukat.

Ezek az online közösségi terek azonban nem állnak meg magukban, és nem helyettesítik a személyes kontaktust kínáló közösségi tereket. A különféle közösségi terek érdekes kölcsönhatásban állnak egymással. Például ha valaki elmegy egy koncertre, nemcsak azért megy, hogy élvezze a zenét, hanem hogy

megmutassa másoknak, hogy ezt a zenét szereti. Tíz éve az emberek vettek egy pólót a koncert után, hogy más közösségi terekbe is elvihessék magukkal ezt az információt, hogy megmutathassák másoknak, ott jártak a koncerten. Ma a Facebookon mutatja meg az ember, hogy merre járt; feltesz egy fotóalbumot a koncertről, és linkeli a zenekar weboldalát. Ír mások üzenőfalára, hogy mennyire jó volt a buli. Az üzenőfal olyan nyilvános fórum, amelyet bárki láthat, így az ember nemcsak azzal beszélget, akinek az üzenőfalára ír, hanem mindenkivel, aki az üzenőfalon megjelenő üzenetet olvassa.

Az úgynevezett „ezredfordulós generációnak” nincsen valódi „visszapillantó tükre”, ugye? Ennek a nemzedéknek a tagjai olyan régóta használják ezeket a technológiákat, hogy nem emlékeznek, és elképzelni sem tudják, milyen volt nélkülük, olyannyira szerves részévé vált már mindez az életüknek. Hogyan nyilvánul meg ez a tanítási és tanulási környezetben, a munkahelyeken, a gazdaságban?

Ennek a generációnak a tagjai már nem úgy tekintenek ezekre a technológiákra, mint legtöbbször, mert rendszeres felhasználóként hozzászórtak. A mindennapos használat visszahat a gondolkodás módjukra, eszményeikre, viselkedésükre és értékrendjükre.

Úgy nőttek fel, hogy bármilyen információra ráklikkelhetnek, és saját rendszerükben értelmezhetik. Nem meglepő hát, hogy nincsen türelmük a szigorú időrendben haladó, hosszú előadásokhoz. Ők választási lehetőségeket akarnak – rengeteg választási lehetőséget –, és amennyiben tanárként nem tudsz választási lehetőségeket kínálni számukra, legalább az illúzióját meg kell teremtened.

Annak érdekében, hogy választási lehetőségek egész özönét alakítsuk ki, az információt apró részletekben kell adagolni, még hozzá úgy, hogy minden egyes részlet újabb választási lehetőségeket kínáljon. Ez a jelenség érhető tetten a „klipkultúrában”, ez a háttere az online videók egyre növekvő népszerűségének. Ezek a videók a legtöbb esetben hosszabbak, mint egy tévéreklám. A klipkultúra követelményei túlmutatnak magukon a videókon, és az egyetemi előadásokkal szemben támasztott követelményekkel kapcsolatban is felmerülnek, aminek következtében sok egyetemi tanár panaszkodik arra, hogy a diákok csak rövid ideig képesek koncentrálni. Semmi baj nincs a hallgatók koncentrációs készségével, mindössze arról van szó, hogy részesei akarnak lenni a tanulás tényleges folyamatának. Bolygónk

történetében valószínűleg nem volt még ilyen, a reklámok által ennyire megbombázott generáció, éppen ezért rettentő kritikusak mindennel, ami akár csak távolról is a reklámokra emlékezteti őket. Ki vannak éhezve az autentikus és valódi dolgokra, és az éhségük csak fokozódik azáltal, hogy a reklámgépezet egyre több ál-autentikus dologgal próbálja etetni őket, amin persze azonnal átlátanak. Az autentikusság iránti vágyukkal szorosan összefügg az autoritás egészséges mértékű megkérdőjelezésének képessége: nem utasítják el teljesen a hierarchiát, de elvárják a kölcsönös tiszteletet.

Szerencsére az embernek nem esik nehezére megadni nekik ezt a tiszteletet, ha egyszer rájön, valójában milyen zseniálisak. Kevesen ismerik el, hogy ennek a generációnak a tagjai milyen ügyesen bánnak a különböző médiumokkal. Lehet, hogy sokan közülük nem teljesítenek kiemelkedően, ha írásban kell érvelniük, viszont lenyűgöző kritikusaik (és gyakran alkotói) különböző audiovizuális anyagoknak, könnyedén oldanak meg egyszerre több feladatot, és különböző médiumokat fogadnak be, illetve hoznak létre egy időben.

Emlékszem, amikor iskolába jártam, rendszeresen azon vitatkoztunk a tanárokkal, hogy használhatunk-e számológépet a matekdolgozatoknál. Mi azzal érveltünk, hogy az életben úgyis mindig kéznél lesz a számológép, úgyhogy miért ne használhatnánk a suliban is. Ma a Google és a Wikipedia az emberiség szinte minden felhalmozott tudását magában foglaló adatbázisokat képes a számológépekhez hasonló, zsebben hordható eszközökön tárolni – azokra a kutyukra gondolok, amelyeket korábban mobiltelefonnak hívtak. Hogyan tanítsuk a diákokat egy olyan világban, amelyben bármilyen információ kéznél van – szó szerint, és átvitt értelemben is.

A legegyszerűbb és leghatékosabb szinten meg kell tanítani a diákoknak, hogyan találják meg a keresett információt. Valamivel magasabb szinten meg kell tanítanunk, hogyan értelmezzék, amit találnak. Még magasabb szinten meg kell tanulniuk kérdéseket feltenni azzal kapcsolatban, amit találtak. Ez az, amit „kritikai gondolkodásnak” nevezünk. És végül, valószínűleg a legmagasabb szinten, a „kreatív gondolkodást” kell megtanítanunk nekik, amely magában foglalja az eddig felsorolt szinteket, miközben arra ösztönzi a diákokat, hogy létrehozzák a saját alkotásaikat, hozzátegyék a tudásukat és ismereteiket ehhez az emberi történelemhez.

Meséljen még az autentikussal kapcsolatos kutatásról. Mi tesz autentikussá valakit a sze-

mükben? Mit kellene tenni a terméküket piacra dobó cégeknek, valamint a reklámszakembereknek, hogy hatékonyabban jussanak el ehhez a kritikus közönséghez?

Az autentikus elsősorban az átláthatót jelenti számukra, a mindenféle hátsó szándéktól mentes őszinteséget. Ezt figyeltük meg nemrégiben, amikor a YouTube vlogger közösségét vizsgáltuk. A vloggerek videonaplókat készítenek, és ezek segítségével kommunikálnak. Néhány hónapja egy vlogger megkérdezte a többiektől, miért vloggolnak. A leggyakoribb válaszok nem okoztak meglepetést: kapcsolatot akarnak teremteni másokkal, jól akarják érezni magukat, amellett hogy az önkifejezés eszközeinek tekintik a vloggolást. De a válaszok között előkelő helyen szerepelt az eredetiség, a valódiság utáni vágy. Sokan azt a megjegyzést tették, hogy sokkal szívesebben néznek valódi embereket a YouTube-on, mint reklámokat, kereskedelmi műsorokat a tévében. A legkevényebben a valóságshow-kat bírálták, amelyek szerintük, a *legkevésbé* valóságosak a műsorok közül, mert olyasminek próbálják beállítani magukat, amihez igazából semmi közük. Végeredményben tehát a legjobban az zavarja ezeket a fiatalokat, ha valakinek hátsó szándéka van velük kapcsolatban. Éppen ezért nemcsak ahhoz értenek nagyon, hogy átlássanak a szitán, de tökéletesen tisztában vannak azzal is, hogyan érhetik el, hogy velük kapcsolatban ne mérülhessen fel a hátsó szándék gyanúja. Ennek az egyik legérdekesebb megnyilvánulása a YouTube-on, hogy szándékosan gyenge a felvételek képminősége. A YouTube használóinak többsége olcsó webkamerákat és vágószoftvert használ, hogy autentikusnak hasson, és ne gyanúsíthassa meg őket senki azzal, hogy az általuk készített klip valamilyen reklámcélt szolgál.

A reklámkészítők régóta próbálják megcélozni az eredetiséget, időnként sikerrel. Hadd említsek két, kissé régebbi példát az üdítőital-gyártó cégektől: az egyik a Coca-Cola, „Az igazi”, a másik a Sprite, amelynek reklámjában hírességek hívták fel a nézők figyelmét, hogy ne hallgasson a hírességekre, csak igyon Sprite-ot, „ha igazán szomjas”. Ezek a szlogenek elég hatásosak voltak a maguk idejében, de a mai fiatalok számára már meglehetősen hamisan csengenek. Túl sok reklámot készítettek, és ezekben a reklámokban túlságosan boldog, gazdag és szép, ám egyáltalán nem hiteles alakok tűntek fel. Az „autentikus” reklámok következő generációját a Dove „Valódi szépség” kampánya példázza jól. Online felületet hoztak létre, hogy a nők felszólalhassanak az ellen a szépségideál ellen, amelynek létrejöttéhez korábban

maga a Dove – valamit anyavállalata, az Unilever is – nagyban hozzájárult. Online fórumokat hoztak létre, sőt felhívást intéztek a YouTube felhasználóihoz, hogy tegyék közzé saját készítésű „valódi szépség”-et hirdető videóikat az oldalon. Azáltal, hogy a kampányban valódi emberek autentikus hangját használták, némiképp elodázhatták azt az ellenhatást, amelyet egy „autentikus” reklámkampány hátsó szándékának lelepleződése okozhat. Ez a veszélye annak, ha valaki „valódi” kampányt folytat. Ha az emberek átlátnak a „valódi” kampányon, a dolog visszaüt, és minden eredetileg a kampány által az emberekben ébresztett bizalom semmivé lesz.

Az egyik visszatérő motívum a webkettővel kapcsolatos vitákban az együttműködés kérdése. Ahogyan azt már említette, az olyan alkalmazások, mint a wikik és a blogok digitális együttműködésre szólítanak fel, illetve teret biztosítanak ehhez az együttműködéshez. Kutatóként, makroszinten vizsgálva a jelenséget, mi a tapasztalata, milyen hatása van ezeknek a médiumoknak az emberi kommunikációra?

Minden médium rendelkezik bizonyos lehetőségekkel, megkötik bizonyos korlátok, és szembe kell néznie bizonyos kihívásokkal. Noha egyetlen médium sem korlátozódik kizárólagos kifejezésformákra, minden médium *hajlamos* előnyben részesíteni bizonyos megnyilvánulási formákat, a szerkezetéből, formátumból, valamint az alkotás és adatátvitel módjából kifolyólag. A nyomtatott média, például a könyvkiadás esetében alaposan meg kell indokolni, miért fordítunk ennyit egy adott kiadvány megjelentetésére. Egy irodalmi műnek „figyelemre méltónak” kell lennie, hogy kiadják.

Amikor ebben a környezetben akarunk érvényesülni, meg kell tanulnunk józan és megalapozott érveket felsorakoztatni, amelyek kiállják az idő próbáját. Mindez feltehetőleg a George Lakoff nyelvész és Mark Johnson filozófus által kifejtett metaforához kapcsolódik, amely a *vitát* mint háborút írja le. Eszerint meg kell *védenünk* álláspontunkat, *támadnunk* és *semlegesítenünk* kell mások érveit, és ami a legfontosabb, a vita során *veszíthetünk* vagy *nyerhetünk*. Ez a modell tökéletes a hagyományos nyomtatásban megjelenő tudományos munkák esetében, ahol lassú a visszajelzés.

A web felgyorsítja a válaszreakciók, cáfolatok és a felülvizsgálat idejét, éppen ezért teljesen más megközelítést követel. A világhálón megjelenő és alapvetően együttműködésre épülő technológiák lehetővé teszik, hogy a tudományos munka inkább beszélge-

tésként, mint vitaként folyjon, vagyis a háborúként értelmezett vitát átalakítja valami olyasmivé, ami inkább a részt vevő felek együttműködésén alapul, nem pedig a szembenállásukon. Nekem személy szerint a tánc metaforája sokkal jobban tetszik: eszerint mindannyian táncolunk, eljátszunk különböző gondolatokkal, de közben komolyan együtt kell működnünk, ha azt akarjuk, hogy a tánc harmonikus legyen.

Egyik kommunikációs forma nem szükségszerűen jobb, mint a többi. A viszonyuk inkább kiegészítő jellegű. Az internet együttműködésre alapuló világában születő gondolatok megjelenhetnek nyomtatott könyv formájában, de aztán ezeket a könyveket villámgyorsan górcső alá lehet venni, és a weben megindulhat róluk a diskurzus.

Mégis, mivel egyre több kutató fektet egyre nagyobb energiát, hogy a neten publikálja tudományos munkáit, ahelyett hogy nyomtatott kiadványokkal jelentkezne, jelentős változásokra számíthatunk, nemcsak a publikációk megírásának módját tekintve, hanem a szerzőség vonatkozásában is. Ha a saját példából indulok ki, azt tapasztalom, hogy egyre inkább együttműködőként, semmint egyéni szerzőként veszek részt a globális diskurzusban. Egyre kevésbé zavar, ha „tévedek”, mert ez is a tánc része, és a mélyebb megértés felé vezet. Az alapján ítélem meg a hozzászólásokat, hogy mennyire hatékonyan járulnak hozzá a táncmozdulatokhoz, és nem aszerint, hogy mennyire „igazak”. Ez az étosz, amely az együttműködést helyezi előtérbe a szerzőséggel szemben, nem szükségszerűen új keletű, de egyre komolyabb szerephez jut, és egyre általánosabbá válik.

Ezért hozott létre blogokat az óráihoz, és ezért készítette el a „Web 2.0 ... The Machine is Us/ing Us” című videót?

Pontosan. Mindannyian tudjuk, hogy egy új nyelv elsajátítása képes megváltoztatni a tanulókat általában, hogy fejleszti az intellektuális képességeiket, és új távlatokat nyit számukra a világgal kapcsolatban. Az új technológiák úgy működnek, mint az új nyelvek; ahogy a diákok egyre magasabb szinten sajátítják el ezeket a nyelveket – ezzel párhuzamosan fejlődik a tanulás képessége –, egyre hatékonyabban tudják megosztani tudásukat másokkal. Azt szeretném, ha a diákjaim valódi tapasztalatokat szereznének ezekről a különböző technológiákról, és azon túl, hogy használni tudják őket, felfedeznék az interakció és a gondolkodás új formáit.

A napjainkban használatos internetes alkalmazások lehetővé teszik számunkra, hogy olyan

módon kommunikáljunk és „találkozzunk” másokkal, ahogyan korábban nem volt lehetséges. Egy virtuális közösség részévé válunk, és bár talán sohasem találkozunk személyesen, mégis barátainknak, szövetségeseinknek, kollégáinknak tekintjük ezeket az embereket. Mennyire valódiak és autentikusak ezek a virtuális kapcsolatok?

Napjainkban a hely, a tér teljességgel irrelevánssá vált a szakmai kapcsolatok kialakítása szempontjából. Én egy kansasi városban, St. George-ban dolgozom, egy alagsori irodában. Jelenleg két projektben veszek részt, az egyiket egy New York-i születésű kutatóval csinálom, aki Kínában él, de jelenleg éppen Indiában dolgozik, a másikat pedig egy nebraskai illetővel, aki Helsinkiben él, de most éppen Pápua Új-Guineán végez kutatásokat. Ezek létező és valós kapcsolatok, de sokban különböznek a rendszeres, személyes találkozásokon alapuló kapcsolatoktól.

Pápua új-guineai barátaim az emberi kapcsolatok igazi szakértői, és megvan a véleményük a személyes kapcsolatok fontosságáról. Folyamatosan tanulmányozzák az emberi kapcsolatokat, megosztják egymással a véleményüket, és mindent megtesznek, hogy rendbe tegyék a feszültté vált viszonyokat és megromlott kapcsolatokat. Az egyik alapvetésük, hogy ha az érintett felek személyesen találkoznak és egymás szemébe néznek, szükségszerűen empátiával fognak viseltetni egymás iránt, és ez segítségükre lesz. Pidzin nyelvjárásban ezt „look-look” (néz-néz) kapcsolatnak hívják. A kölcsönös empatikus látás gondolatán alapul. Látlak téged, és te látsz engem; segítek neked, ha látod, hogy szükséged van rá, és te is segítesz nekem, ha látod, hogy szükségem van rá.

De még Pápua Új-Guineán is, ahol ezeknek a kapcsolatoknak igen komoly a jelentőségük, felismerték, hogy vannak bizonyos hátulütői az ilyen jellegű, szoros kapcsolatoknak. Nagy kihívás fenntartani ilyen szoros kapcsolatokat, főleg ha egy look-look kapcsolat igényei ütköznek egy másik look-look viszony igényeivel. Ezért aztán az emberek elrejtőznek annak érdekében, hogy ne kelljen az ilyen jellegű viszonyok támasztotta igényeknek megfelelniük.

Bizonyos szempontból az online kapcsolatok pontosan azért kényelmesek, mert nem támasztanak olyan követelményeket, mint a „look-look” viszonyok. Például a YouTube virágzó közösségének tagjai vadidegen emberekkel osztják meg legféltettebb titkaikat azáltal, hogy feltöltik a netre és mindenki számára elérhetővé teszik videonaplóikat. Amikor a diákjaimmal megvizsgáltuk, miért csinálják ezt ilyen

sokan, a leggyakoribb válasz az volt, hogy kapcsolatba akarnak kerülni másokkal, egy közösséghez akarnak tartozni, de az is tetszett nekik, hogy bármelyik pillanatban megszakíthatnak egy adott kapcsolatot, és kiléphetnek a közösségből. Ez a fajta társas érintkezés kevesebb kockázattal jár, a barátságok pedig kevesebb felelősséggel. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy az interneten nem lehet „look-look” kapcsolatokat kötni, csupán arra célzok, hogy elég könnyű a személyes kapcsolatokhoz hasonló viszonyokat kialakítani az interneten, a személyes kapcsolatok hátulütői nélkül, amit rengetegen ki is használnak.

Manapság sokszor esünk abba a hibába, hogy bizonyos konfliktusokat, amelyeket régebben személyesen – vagy legalábbis verbális formában – rendeztünk le, most elektronikus kommunikációs eszközökre hagyatkozva próbálunk megoldani. A főiskolák és egyetemek leendő hallgatói például blogokon keresztül informálódnak, vagy az adott intézménybe járó diákokkal csetelnek, ahelyett hogy személyesen elmennének a campusra. Van valami hátulütője annak, hogy nem alakítanak ki személyes kapcsolatot? A társadalom egészét tekintve veszítünk-e valamit azzal, hogy kevesebb a személyes érintkezés az emberek között?

Úgy vélem, egyelőre még nyitott a kérdés, hogy személyes kapcsolatainknak rovására ment-e, hogy az elmúlt tizenhárom évben ennyire megnövekedett a szerepe a világhálónak a mindennapi életünkben. Tágabb perspektívába helyezve a dolgot, ha mondjuk az elmúlt ötszáz évet nézzük, nyugodtan kijelenthetjük, hogy a tömegmédia különböző formáinak elterjedése, a könyvnyomtatástól a televíziózásig, komoly veszteségekkel járt a személyes kapcsolatok terén. Bizonyos tekintetben a világháló helyreállít valamit abból, amit az elmúlt ötszáz évben elvesztettünk a személyes kapcsolatok vonatkozásában, mivel minden korábbi technológiánál jobban szimulálja a személyes kapcsolatokat.

Érdekes lenne összevetni egy tudományos kutatás keretében, hogy a diákok mennyi időt fordítanak a tanáraikkal történő személyes konzultációra ma, és mennyi időt fordítottak erre mondjuk tizenöt éve. Nem vagyok benne biztos, hogy számottevő lenne a különbség. Sokan abból indulnak ki, hogy ha cseten vagy e-mailben értekezünk a diákokkal, elvesz a személyes találkozás lehetősége. Valószínűleg azonban sok esetben cset vagy e-mail nélkül egyáltalán nem is kommunikálnánk egymással.

Ezzel együtt a kérdés jó: mit veszítünk azzal, hogy egyre inkább háttérbe szorul a személyes kapcsolattartás? A válasz annak függvénye, hogy milyen technológia váltotta fel a személyes kapcsolattartást. Sok technológia – például a videokonferencia – valószínűleg szimulálhat egy személyes találkozót. Egyes médiateoretikusok – köztük Paul Levinson – azt állítják, hogy a kommunikációs technológiák fejlődése a személyes találkozások mind tökéletesebb szimulálása felé tart. Én ezzel nem értek egyet. Szerintem nincsen két egyforma médium, az emberek pedig nagyra értékelik, ha ki tudják használni egy adott eszköz sajátosságait. Néha az e-mailezés jobb, mint a személyes találkozás. Manapság a személyes kapcsolattartás csupán egyike a rendelkezésre álló, egyre változatosabb kommunikációs eszközöknek, melyek mindegyike rendelkezik bizonyos előnyökkel és bizonyos hátrányokkal.

Nyilvánvaló, hogy az utóbbi évtizedben az internet megváltoztatta a globális társadalmat, mind gazdasági, mind szociológiai szempontból, illetve számos más, eddig talán még fel sem ismert módon. Újabban pedig óriási a felhajtás a webkettő körül. De tényleg csak valamiféle felhajtásról van-e szó, amely idővel majd alábbhagy, és világunknak csak egy kis részére lesz hatással? Vagy elkezdődött valamiféle digitális forradalom, amely örökre megváltoztatja az emberiség történelmének folyását?

A webkettő körüli felhajtás abból fakad, hogy azt állítjuk, az emberiség jobban össze van kapcsolódva, mint a történelem során eddig bármikor, vagyis, hogy a világháló tényleg létrejött. A valóság ezzel szemben az, hogy több mint ötmilliárd embernek nincsen internet-hozzáférése, és közülük hárommilliárdan kevesebb, mint napi két dollárból próbálnak megélni.

A legmeglepőbb az egészben, hogy akik nincsenek összekapcsolva az interneten keresztül, sok esetben nálunk jobban, mélyebben átlátják, hogy mi módon köt össze bennünket az internet; ez a rálátás valószínűleg abból fakad, hogy ezek az emberek egész életükben közvetlenül, személyes módon kommunikálnak. A Pápua új-guineai barátaim például olyan sokra tartják az emberi kapcsolatokat, hogy szerintük a jó egészség a másokkal fenntartott jó kapcsolatok függvénye. Ha megbetegsznek, megvizsgálják a kapcsolataikat és megpróbálják azokat helyrehozni, hogy így meggyógyuljanak.

Ezzel szemben azok, akik az internetre kapcsolódnak, hajlamosak a függetlenségüket és egyediségüket hangsúlyozni, miközben elkerüli a figyelmüket az

a számtalan kapcsolódási forma, amellyel a világ más részein élő emberekkel össze vannak kötve. Nem fordítunk elég figyelmet kapcsolataink állapotára, ezért aztán azt mondhatjuk, hogy napjaink globális társadalma beteg; Pápua új-guineai barátaim az emberi kapcsolatok állapotából következtetnének erre. Példaként egy ismerős kislány jut eszembe, az egyik Pápua új-guineai faluból, aki egy szakadt „University of Nebraska” feliratú pulóvert hordott, és ez volt az egyetlen ruhája. A kép végtelenül elszomorító szimbolikája az volt, hogy a kávé, amit a kislány falujában lakó emberek termeltek, eljutott Nebraskába, a *szülővárosom* boltjainak polcára, miközben a fiú valószínűleg soha nem engedhette meg magának, hogy kávéját igyon.

Szóval, ha valóban létezik világfalu, az nem túl igazságos hely. Korunk tragédiája, hogy bár fizikailag össze vagyunk kötve, erről nem veszünk tudomást,

és nem ápoljuk a kapcsolatainkat. Számomra a világháló végső ígérete, hogy képessé tehet bennünket újra meglátni egymást, és megérteni, hogyan kapcsolódunk össze. A világháló óriási eredmény ezen a téren. Soha nem volt jobb lehetőségünk, hogy globálisan tekintsünk világunkra, és a maga teljességében értsük meg a működését. Ez kialakíthat egy olyan globális szemléletet, amely felébreszti bennünk az empátiát, hogy egy élhetőbb világot hozhassunk létre az emberiség egésze számára. Ugyanakkor van ok az aggodalomra is. Ha túlságosan belemélyedünk a virtuális valóságokba, érzéketlenné válhatunk a tényleges valóság iránt. Ha nem értjük meg a digitális technológiát és hatásait, az emberek és az emberi szükségletek még rejtettebbé válhatnak, mint eddig bármikor.

Ahogy azt Berners-Lee olyan ékesszólóan és velősen megfogalmazta: „Csak rajtunk múlik.”

Jegyzet

1. A magyarul lefordíthatatlan szójáték jelentése: a gép mi vagyunk – a gép használ minket (*a ford.*)

Marshall McLuhan eldönti a vitát az Annie Hall jelenetében.